

VLADO BOŽIĆ

SVEĆENICI O ŠPILJAMA U HRVATSKOJ

Vlado Božić
Speleološki odsjek Hrvatskog planinarskog društva "
Željezničar" Zagreb
Trnjanska 5b
HR 10000 Zagreb

UDK: 551.44(497.5)
262.1-05
Pregledni članak
Ur.: 2007-12-17

Speleologija je multidisciplinarna djelatnost, njome se bave ljudi raznih zanimanja, ponajviše geolozi, geografi, biolozi, arheolozi, paleontolozi, ali i ljudi koji sa speleologijom nisu vezani svojim zanimanjem i poslom, već hobbijem (razonodom). Među takvima koji su dio svog posla posvetili i speleologiji, posebno se ističu crkveni djelatnici, svećenici raznih kategorija. Njihov je doprinos naročito značajan u prošlim stoljećima, jer su svećenici uvijek bili nositelji prosvjete i kulture, pa su iza sebe ostavili brojne dokumente iz kojih današnji speleolozi crpe podatke o našim špiljama i jamama.

Sv. Jeronim (340. – 420.) prvi je kojega možemo povezati sa špiljama u Dalmaciji. O pustinjačkim špiljama na Braču pisali su apostolski protonotar Carlo Bianchi (1877.) i opat Ivan Marković (1908.); o špilji u zaljevu Željina na otoku Ugljanu svećenici iz Zadra, o špilji Šipun u Cavtatu pisao je dominikanac Serafin Razzi (1595.) a o špilji Rači na otoku Lastovu benediktinac Mavro Orbini (1601.). Prve speleološke izraze zapisao je pavlin Ivan Belostenec. O špiljama u Istri i Dalmaciji pisao je talijanski opat Alberto Fortis (1771. i 1774.), a Senjanin Ivan Dominik Vukasović, župnik u Otočcu, o špiljama, jamama i ponorima okolice Otočca i o špilji Tounjčici u Tounju. Talijanski svećenik Franjo Marija Appendini pisao je o špiljama na Lastovu i okolici Dubrovnika (1802.), don Andrija Ciccarelli (1802.) o pustinjačkim špiljama na Braču, a svećenik Stjepan Mlinarić (1842.) napisao je prvi tekst na hrvatskom jeziku u prvim hrvatskim novinama o maloj špilji kod Zelingrada.

O Strašnoj peći na Dugom otoku pisao je don Luka Jelić (1904.). Don Frane Bulić (1909.) pisao je o Talijanovoj buži na Pagu, o kojoj je u bakarskoj crkvenoj publikaciji pisao Antun Fabris (1976.), a Nikola Crnković (1985.) u zagrebačkoj crkvenoj publikaciji. U Zagrebačkom salezijanskom samostanu 1943. bila je osnovana Špiljarska sekcija. Don Ivo Protić pisao je o špiljama na Korčuli više puta (1976., 1978. i 1991.). Župnik Ante Škobalj o Zmajevoj špilji na Braču napisao je cijelu knjigu (1986.) i još dio

knjige s drugim autorima (2003.). O špilji Ljubitovici (pustinji Blaci) i Zmajevoj špilji pisao je i zagrebački svećenik Juraj Batelja (1992., 1993.). Biblioteka Ličke župe tiskala je 1998. prijevod knjige Julije Frasa, koji je opisao 80-tak špilja u Vojnoj krajini, i knjigu *Zvona pod zvijezdama* Ante Rukavine (1989.), koji je opisao špilju Svetinju na Velebitu. U glasilu Župnog ureda u Studencima objavljen je tekst Vlade Lozića o špilji Golubinki. Fra Ilar Lukšić iz samostana Male braće u Dubrovniku sam je obilazio špilje, tražeći onu u kojoj je živio njegov imenjak sv. Ilar. Don Stanko Jerčić, kao župnik u Selcima na Braču, bio je suosnivač planinarskog društva i podrška speleolozima.

Gljučne riječi: speleologija, svećenici, špilje u Hrvatskoj

Speleologija je multidisciplinarna djelatnost, jer u sebi sadrži više različitih djelatnosti pa se njome zato bave ljudi raznih zanimanja. Nije neobično čuti da se speleologijom bave ljudi kojima je ona dio zanimanja (profesije), kao što su npr. geolozi, geografi, arheolozi, paleontolozi, biolozi, ali isto nas tako ne čudi da se speleologijom amaterski bave i ljudi koji s njom nisu vezani zanimanjem, već hobbijem (razonodom), kao što su to npr. građevinari, električari, socijalni radnici, medicinari i mnogi drugi.

Tijekom stoljeća svoj su doprinos razvoju speleologije u Hrvatskoj dali ljudi raznih zanimanja, što nije neobično, ali je neobično da se među njima nalaze i oni koji ni naoko nemaju nikakvu vezu sa speleologijom, pa ipak su svojim pisanjem pridonijeli današnjim spoznajama o špiljama i jamama u Hrvatskoj. Među takvima posebno se ističu ljudi vezani uz crkvu, odnosno crkveni djelatnici - svećenici raznih kategorija. Njihov je doprinos bio naročito značajan u prošlim stoljećima. Razlog tome nije teško otkriti: svećenici su stoljećima bili nositelji prosvjete i kulture svugdje u svijetu, pa tako i u nas. Iza sebe su ostavili brojne dokumente iz kojih današnji speleolozi crpe razne podatke i dopunjuju svoje arhive novim podacima o špiljama i jamama.

No, svećenici su aktivni i danas.

Kao najstariju povezanost katoličkih svećenika sa špiljama u Hrvatskoj smatramo život i djelatnost Sv. Jeronima (*Hieronimus Sophronius Eusebius*). Rodio se 340. ili 347. u Stridonu, ondašnjoj rimskoj provinciji Dalmaciji (danas se smatra da je to današnji Zrenj u Istri). Školovao se u Rimu, Akvileji i drugdje, a zaređio se 366. u Rimu. Dobro je upoznao život tadašnjeg društva, koji mu se, kao i njegovim prijateljima, nije svidio, pa je poželio daljnji dio života provesti kao asketa, živeći pustinjačkim životom. Najprije je otišao u rodnu Dalmaciju i ondje neko vrijeme živio kao monah-pustinjak. Nažalost nije poznato ni gdje mu je bilo obitavalište niti kada je to točno bilo. Jedna zazidana špilja na poluotoku Marjanu kod Splita nosi njegovo ime (Špilja sv. Jeronima), pa se smatra da je u njoj živio. Svećenik Ante Škobalj međutim, navodi da je špilja dobila ime po sv. Jeronimu tek u 15. st., kada je ispred nje sagrađena crkvice posvećenu sv. Jeronimu.

Sl. 1. Sv. Jeronim u svojoj špilji - reljefni oltar u crkvi sv. Ane u Pražnicama na Braču
(Foto: V. Božić)

Sl. 2. Ostatak nastambi monaha - pustinjaka u Zmajevoj špilji iznad zaselka Murvica na Braču
(Foto: V. Božić).

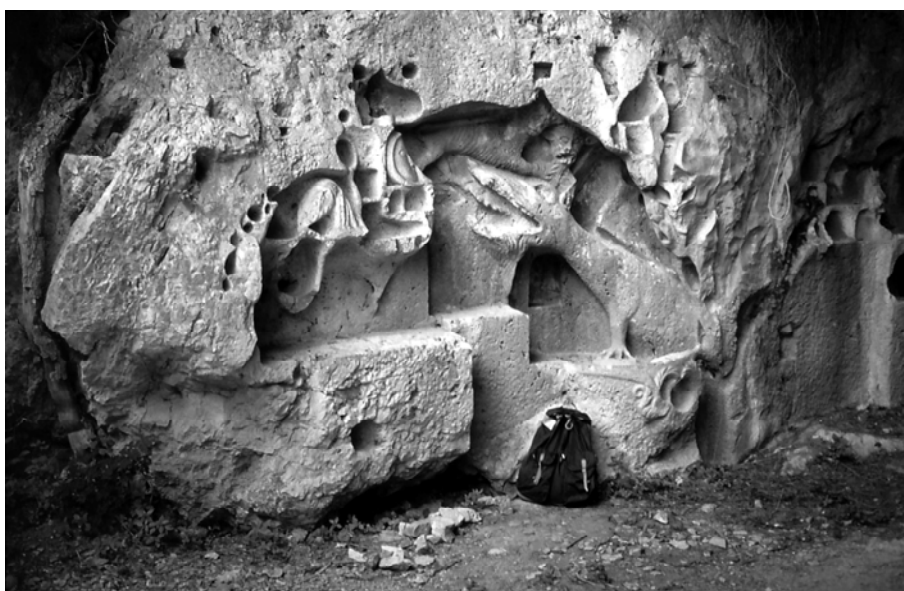
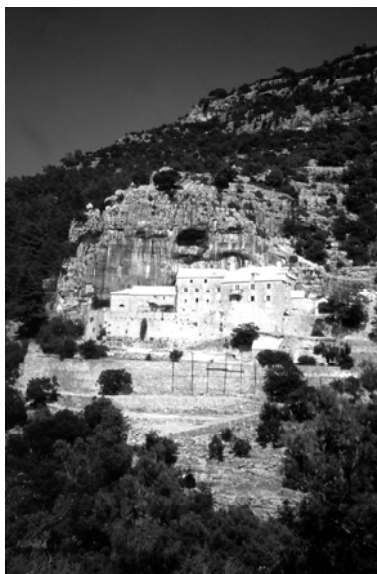

Sl. 3 Ulazni dio špilje Svetinje na obronku Crnopca kraj Gračaca (Foto: V. Božić).

Sl. 4. Tomina jama u selu Močići u Konavlima u kojoj je, pretpostavlja se, od 362.-366. živio sv. Ilar (Foto: V. Božić).

Sl. 5. Samostan Blaca, sagrađen preko špilje Ljubitovice, detaljno je opisao zagrebački svećenik Juraj Batelja (Foto: V. Božić).

Sl. 6 Reljef zmaja i drugih likova iz Zmajeve špilje tumačili su svećenici Ante Škobalj i Juraj Batelja (Foto: V. Božić).

Nema čvrstih dokaza da je u toj špilji boravio sv. Jeronim.¹

Svećenike-pustinjake koji žive u pustinjama-špiljama po dalmatinskim otocima u vrijeme kristijanizacije Dalmacije spominje apostolski protonotar *Carlo Federico Cav. Bianchi* u djelu *Zara christiana* i opat *Ivan Marković* u *Izabranim poslanicama sv. Jeronima*.²

O sv. Jeronimu zanimljive podatke je objavio *Kerubin Šegvić*. Zadnji dio života sv. Jeronim je proveo u Betlehemu, živeći u jednoj špilji, pokraj one u kojoj se po Bibliji rodio Isus. Usput, sv. Jeronim je prvi preveo Bibliju s hebrejskog na latinski jezik i tako ju učinio dostupnom tadašnjoj Europi. Umro je 419. ili 420. u svojoj špilji u Betlehemu. Sahranjen je bio pokraj špilje u kojoj je prema Bibliji bio sahranjen Isus i iz nje uskrsnuo.³

Prvi ili najstariji pisani dokument o nekoj špilji u Hrvatskoj, poznat do sada, povelja je iz godine 1096.,⁴ a odnosi se na opis granice samostana sv. Krševana iz Zadra na otoku Ugljanu. Taj dokument, pisan latinskim jezikom na pergamentu, govori da granica crkvenog posjeda prolazi preko *Pechine*, danas poznate pod imenom Špilja u zaljevu Željina na otoku Ugljanu.⁵ U povelji se spominje više svjetovnih i crkvenih ljudi koji su 1096. prisustvovali utvrđivanju granice posjeda samostana sv. Krševana iz Zadra. Od crkvenih ljudi imenom se spominje *opat Maj*, brat biskupa Prestancija, koji je inicirao utvrđivanje granice, prezbiter i monah Benedikt, prezbiter i monah Gaudije, a navodi se "i mnogi drugi".

Ista se špilja spominje i u jednoj darovnici iz godine 1166.,⁶ a koja također govori o granici posjeda preko *Pechie* (špilje u zaljevu Željina), koji je župan Kuzma darovao samostanu sv. Krševana u Zadru.⁷ Ovu povelju napisao je *Ivan Zadarski*, pisar i opat samostana sv. Krševana u Zadru. Povelji je pridodan i tekst iz već spomenute godine 1096. kao dokaz o višegodišnjoj pripadnosti navedenog posjeda samostanu sv. Krševana.

O ovoj špilji kao i o *Pechini Grande* (današnji naziv je Špilja kod Svitle), također na otoku Ugljanu, ima podataka u Mapi Sv. Dominika u Zadru iz 1652. i 1737. (danas u Državnom Arhivu u Zadru). Nažalost za sada nema više podataka o osobama koje se spominju u navedenim poveljama.

Prvi svećenik koji je spomenuo jednu bezimenu špilju, danas poznatu kao

¹ A. ŠKOBALJ, 2003.

² C. F. BIANCHI, 1877, 297; I. MARKOVIĆ, 1908, 3.

³ K. ŠEGVIĆ, 1918, 1-127.

⁴ F. RAČKI, 1877, 176-177.

⁵ M. MALEZ, 1954, 1-16.

⁶ T. SMIČIKLAS, 1904, 107-108.

⁷ V. BOŽIĆ, 1997.

špilju Šipun, u Epidauru (danas Cavtatu) bio je *Serafin Razzi*. Rodio se u Firenzi 1551. i tamo 1611. umro. Bio je dominikanac, teolog na glasu, uz to pjesnik i putopisac. U Dubrovniku je živio od 1587. do 1589. Napisao je knjigu *La storia di Raugia (Povijest Dubrovnika)*. U knjizi je napisao da je sv. Ilar iz špilje u Epidauru izvukao zmaja i spalio ga. Ime špilji nije naveo. Tekst je napisao talijanskim jezikom 1588., ali je knjiga objavljena tek 1595.⁸

Sljedeća osoba koju znamo po imenu i prezimenu a koja je pisala o nekoj određenoj špilji u Hrvatskoj bio je svećenik, benediktinac *Mavro Orbini* (sredina 16. st. – 1611.). Rodio se i umro u Dubrovniku, bio je opat na Mljetu, a neko vrijeme i u Baču u Mađarskoj. Dobro je upoznao naše južne otoke među kojima otok Mljet i Lastovo. Svoje viđenje života na tom području opisao je 1601. u djelu *Il regno degli Slavi* na latinskom jeziku (*Kraljevstvo Slavena*). Na Mljetu je uočio da tu živi morska medvjedica u brojnim morskim špiljama, a na Lastovu da se nalazi lijepa špilja Rača.⁹

Već početkom 17. st. izgleda da se o špiljama i jamama u Hrvatskoj govorilo mnogo, pa je bilo potrebno točno odrediti o čemu se radi. Tumačenje za nazive kao što su špilja, pećina, jama, rupa, kras i kraške pojave dao je svećenik, pavlin *Ivan Belostenec* u svom latinsko-hrvatskom i hrvatsko-latinskom rječniku. Belostenec se rodio 1595. u Varaždinu, a umro u Lepoglavi 1675. U pavlinski red stupio je 1616. Veći dio života proveo je u Hrvatskom zagorju i Istri gdje je prikupio bogatu građu za svoj rječnik. Nažalost rječnik nije objavljen za njegova života, već je to obavio također svećenik, pavlin *Jeronim Orlović* tek 1740. u Zagrebu.¹⁰ Ivan Belostenec je bio prvi čovjek u Hrvatskoj koji je napisao rječnik hrvatskih riječi i dao tumačenje njemu tada poznatih riječi iz speleologije koje koristimo i danas.

U drugoj polovici 18. st. interes za hrvatske krajeve u Europi jako je porastao zahvaljujući talijanskom svećeniku, opatu *Albertu Fortisu* (1741. – 1803.). On je u više navrata proputovao Istru, Hrvatsko primorje, Liku i Dalmaciju i svoja zapažanja objavio u dva značajna djela: o otocima Cresu i Lošinju i Dalmaciji.¹¹ Posjetio je i opisao više špilja i jama u Istri, otocima Cresu, Lošinju, Silbi, Olibu, u Lici, na Velebitu, u Dalmatinskoj zagori i Biokovu. Zanimljivo je napomenuti da je Rudelićevu špilju na izvoru Cetine istraživao zajedno s engleskim prijateljem Fredericom Augustusom Harveyem, biskupom iz Derryja.¹² Ove dvije Fortisove knjige prvi su veći cjeloviti opisi špilja i jama u Hrvatskoj.

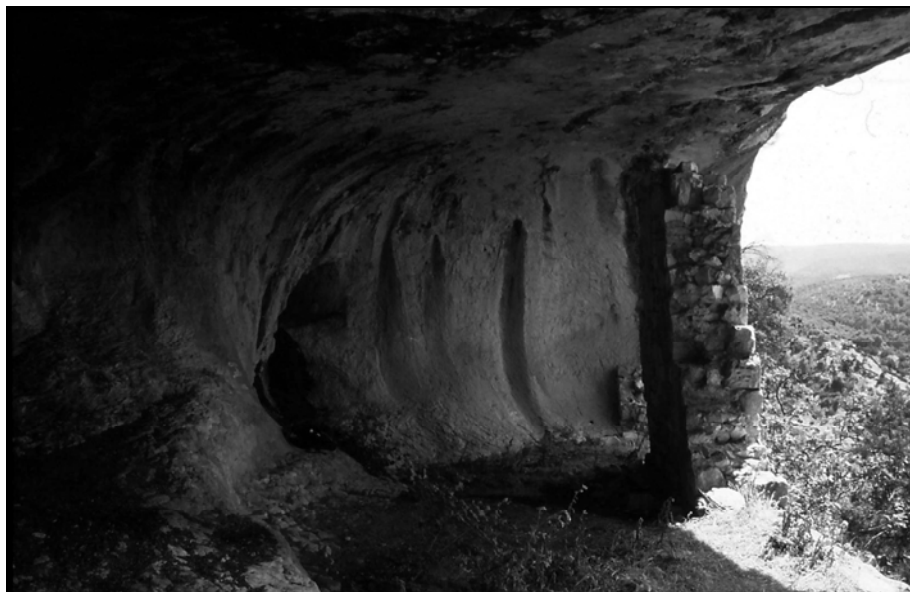
⁸ S. RAZZI, 1595, 148.

⁹ M. ORBINI, 1601; V. BOŽIĆ, 1984.

¹⁰ J. ORLOVIĆ, 1740 (1973), 114, 136, 183, 344, 489.

¹¹ A. FORTIS, 1771; A. FORTIS, 1774 (1984).

¹² V. BOŽIĆ, 1988a, 280; V. BOŽIĆ, 1988b, 280.

Sl. 7. Sadašnje stanje Opatje špilje kraj Pučišća na Braču, nastambe opata-pustinjaka iz doba kristijanizacije otoka opisao je 1802. don Andrija Ciccarelli (Foto: V. Božić).

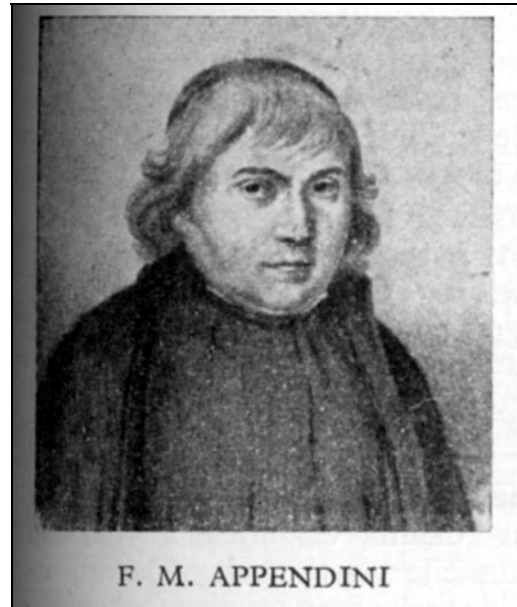
Sl. 8. Sv. Ilar o kojem je pisao fra Ilar Lukšić 2000. (preslika iz *Zbornika župe dubrovačke*, sv. 3).

Sl. 9. Ulaz u špilju Svetinju, neposredno iza crkvice sv. Marka na obronku Crnopca kraj Gračaca (Foto: V. Božić).

Sl. 10 Špilja sv. Jeronima na poluotoku Marjanu kod Splita, u kojoj je, pretpostavlja se, dio života proveo sv. Jeronim (Foto: V. Božić).

Sl. 11. Talijanski svećenik F. M. Appendini opisao je 1802. špilje na Lastovu, u Cavtatu i na Snježnici (preslika iz *Enciklopedije leksikografskog Zavoda*, 1, 155, Zagreb, 1966.).

Sl. 12. Detalj pergamena iz 1096., gdje se uočava riječ "pechice".

Svoj doprinos poznavanju špilja i jama u Hrvatskoj dao je sredinom druge polovice 18. st. svećenik *Ivan Dominik Vukasović*, rodom iz Senja (? – 1799.). Veći dio života proveo je u Otočcu kao župnik i tu 1777. napisao *Opis karlovačkog generalata* u kojem je dao dosta podataka o špiljama, jamama i ponorima u ondašnjoj Vojnoj krajini, a posebno u okolici Otočca. U tom je djelu dao i detaljni opis špilje Tounjčice u Tounju. Svoje je djelo tiskao tek 1783.¹³

Izvjestan doprinos dao je i talijanski svećenik *Franjo Marija Appendini*, rođen 1768. u Italiji, živio od 1791. u Dubrovniku i Zadru, gdje je 1837. i umro. Brzo je naučio hrvatski pa je dobro upoznao Dalmaciju i napisao više djela o njezinoj povijesti. U Dubrovniku je 1802. objavio djelo u kojem je opisao otok Lastovo i na njemu špilju Raču, špilju Šipun u Cavtatu i špilju Jezero na planini Snježnici u Konavlima.¹⁴

Iste godine don *Andrija Ciccarelli* iz Pučišća na Braču napisao je povijest otoka Brača i između ostalog pisao o opatima-pustinjacima koji su živjeli u ondašnjim pustinjama na otoku, tj. špiljama prilagođenim za stanovanje u njima. Posebno spominje Opatju špilju na brdu Dučac kraj Pučišća na sjevernom dijelu otoka, ali nažalost ne navodi ni imena pustinjaka, ni točno vrijeme njihova boravka u špilji, premda se može razaznati da je to bilo u vrijeme prvoga pustinjačkog vala na otok Brač (drugi je bio u vrijeme bijega pred Osmanlijama), tj. u doba uvođenja kršćanstva na otoke od IV. do VI. st.¹⁵

Prvi i najstariji tekst o nekoj špilji u Hrvatskoj pisan hrvatskim jezikom i hrvatskim pismom (latinicom) dao je svećenik *Stjepan Mlinarić* u prvim hrvatskim novinama - Danici Ilirskoj. Rodio se u Prelogu (u Međimurju) školovao se u Zagrebu, Beču i Pešti, a radio je u Zagrebu, Senju i Rimu. Umro je u Dubravi 1849. Godine 1842. objavio je tekst o maloj Špilji kod Zelingrada (Sv. Ivan Zelina) nedaleko od Zagreba.¹⁶

Zadnje godine 19. st., tj. 1899. u Zadru je osnovano Planinsko-turističko društvo "Liburnija" s ciljem širenja planinarstva i turizma u Dalmaciji. Jedan od prvih aktivnih članova društva bio je svećenik don *Luka Jelić*. Rodio se u Vranjici, a umro u Kaštel Starom 1922. Školovao se u Zadru, Rimu i Beču. Osim teologije diplomirao je i arheologiju. Bio je profesor kanonskog prava i crkvene povijesti u Zadru. Kao član "Liburnije" sudjelovao je u mnogim speleološkim istraživanjima okolice Zadra i bio zadužen za pisanje izvještaja. U Beču je 1904. objavio izvještaj o istraživanju špilje Strašna peć na Dugom otoku,¹⁷ dok se za ostalim izvještajima, koje je sigurno napisao, još traga. Uz izvještaj objavio je i

¹³ I. D. VUKASOVIĆ, 1783; V. BOŽIĆ, 1992a, 39-43.

¹⁴ F. M. APPENDINI, 1802; ANONIMUS, 1966, 155; V. BOŽIĆ, 1984; V. BOŽIĆ, 2000, 23.

¹⁵ A. CICCARELLI, 1802, 30.

¹⁶ S. MLINARIĆ, 1842, 146-147; V. BOŽIĆ, 1992b, 221.

¹⁷ L. JELIĆ, 1904, 118.

nekoliko fotografija (nažalost nije poznat autor). Jedna predstavlja prvu ili najstariju fotografiju špilja u nekoj špilji u Hrvatskoj (u ulaznoj dvorani osvijetljenu danjim svjetlom), a druga, snimljena u špilji (iz unutrašnjosti prema van samo uz danje svjetlo), predstavlja najstariju fotografiju u Hrvatskoj snimljenu u unutrašnjosti špilje.¹⁸

Suradnik don Luke Jelića bio je i don *Frane Bulić*, vrstan arheolog. Rodio se u Vranjicu kraj Splita 1846., a umro u Zagrebu 1934. Studirao je bogosloviju, filologiju i arheologiju u Beču. Radio je u Splitu kao profesor i direktor gimnazije, a nakon 1896. kao ravnatelj Arheološkog muzeja i konzervator starina u Splitu. Pročuo se kod nas i u svijetu obradom antičkih i starokršćanskih spomenika u Dalmaciji. Don Frane Bulić je kao arheološki spomenik istraživao i Talijanovu bužu u Novalji na Pagu, stari rimski vodovod iskopan kao tunel kroz brdo u dužini većoj od jednog kilometra, koji presijeca nekoliko prirodnih špilja. O tome je pisao 1909., pokušavajući odrediti vrijeme gradnje vodovoda kroz tunel.¹⁹

Ovaj rimski vodovod u Novalji zainteresirao je još nekoliko crkvenih djelatnika u drugoj polovici 19. st. Najprije je o njemu pisao *Antun Fabris* u bakarskoj, a onda *Nikola Crnković* 1985. u zagrebačkoj crkvenoj publikaciji.²⁰ I dok je Fabris o tunelu napisao tek nešto malo, Crnković je dao opsežniju povijest vodovoda baziranu na dotadašnjim saznanjima o njemu. Nažalost, podatci o Antunu Fabrisu nisu nam dostupni, a umirovljeni profesor Nikola Crnković živi u Novalji na Pagu.

Posebnu zanimljivost predstavlja osnivanje Špiljarske sekcije u jeku II. svjetskog rata u Salezijanskom samostanu na Knežiji u Zagrebu. Osnivač je bio ing. *Frano Baučić*, koji je sa članovima Sekcije nekoliko puta posjetio špilju Veternicu kraj Zagreba. Zbog ratnih neprilika Sekcija se nije održala ni godinu dana. Frano Baučić je podatke o špiljama i jamama u Hrvatskoj počeo skupljati još prije rata i spojio ih u jednu knjigu. Početkom 1945, pred sam završetak rata, te je podatke u obliku knjige objavio Ivan Mesić.²¹ U knjizi je obrađeno 612 špilja i jama s položajem, neke s nacrtom, te uputom kako skupljati podatke o njima. Bio je to začetak speleološkog katastra u Hrvatskoj. Sada nam, nažalost, nije poznato je li Frano Baučić bio neki crkveni djelatnik, ali je zanimljivost u tome da je Špiljarska sekcija osnovana u jednom samostanu i da su članovi Sekcije bili i svjetovni i crkveni ljudi.²²

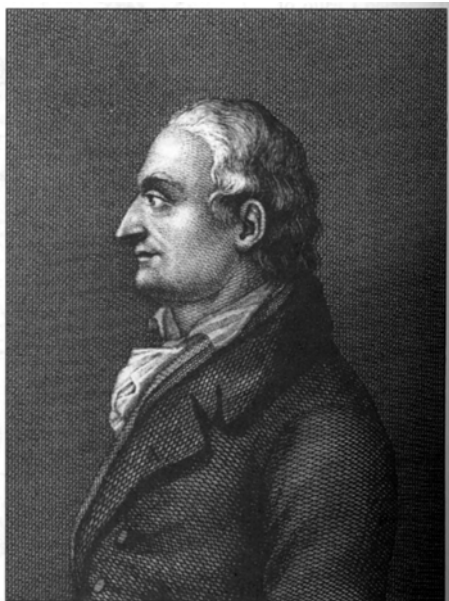
¹⁸ V. BOŽIĆ, 1985, 93-100; V. BOŽIĆ, 1991.

¹⁹ F. BULIĆ, 1909, 178; V. BOŽIĆ, 1987, 35-42.

²⁰ A. FABRIS, 1976, 9; N. CRNKOVIĆ, 1985, 89-101.

²¹ I. MESIĆ, 1945.

²² V. BOŽIĆ, 2003.

Sl. 13. Talijanski opat Alberto Fortis. opisao je 1771. i 1774. špilje u Hrvatskom primorju i Dalmaciji (preslika iz *Acta carsologica*, vol. 30, no 1, Ljubljana, 2001, 184).

Sl. 14. Engleski biskup Frederico Augustus Harvey iz Derryja s Albertom Fortisom posjetio je 1773. Rudelićevu špilju kod izvora Cetine (preslika iz *Acta carsologica*, vol. 30, no 1, Ljubljana, 2001, 187).

O špiljama i jamama otoka Korčule pisao je i svećenik don *Ivo Protić* u knjižicama pod naslovom *Župa Blato* zadnjih tridesetak godina.²³ Rođen je u Blatu na Korčuli 1921., gimnaziju je polazio na Badiji i u Dubrovniku, gdje je kod franjevacu završio bogosloviju. Bio je župnik na Lastovu, a od 1956. župnik je u Blatu. Uz crkvene poslove bavi se proučavanjem povijesti otoka, posebice župe Blato. U knjižicama je pisao o tri špilje Gospe Lurdske na otoku (o dvije "umjetne" i jednoj prirodnoj špilji u kojoj je uređena kapelica), o tunelu između Blatskog polja i Bristve koji presijeca dvije prirodne špilje, te o nekoliko neimenovanih špilja i jama. Knjižice su tiskane u vlastitom, crkvenom, izdanju u Šibeniku, Čakovcu i Zagrebu.

Na otoku Braču ima nekoliko špilja u kojima su sagrađeni samostani u kojima su živjeli monasi (pustinja Blaca, Zmajeva špilja i Dračeva Luka) blizu Bola te Opatja špilja blizu Pučišća, a ima i jedna mala špilja kod Sumartina uređena danas kao kapelica. O Zmajevoj špilji brački župnik *Ante Škobalj* napisao je 1986. cijelu knjigu,²⁴ i u njoj obradio reljef zmaja i druge reljefe uklesane u stijene špilje, nalazeći tumačenje za likove reljefa u Svetom pismu. Reljefi po njegovu tumačenju potječu iz ranokršćanskih vremena ili dolaska Hrvata na otok. Samostan u špilji sagrađen je pred tri ili četiri stoljeća a u njemu su živjela 2-3 monaha. I ova knjiga je tiskana u crkvenom izdanju u Splitu i zato, nažalost, teško dostupna svjetovnim ljudima. Ante Škobalj napisao je 2003. prilog o Zmajevoj špilji za knjigu Ivana Mužića posvećenoj Zmajevoj špilji.²⁵ No, Škobalj je u svojoj knjizi i prilogu za Mužićevu knjigu pisao i o drugim špiljama na Braču koje su služile kao samostani, i to o špilji Dračevoj Luci i o špilji Ljubitovici oko koje je sagrađen samostan Blaca.²⁶

O samostanu Blaci zagrebački svećenik *Juraj Batelja* pisao je dva puta. Juraj Batelja školovao se u Zagrebu, gdje je svećenikom postao 1975. Doškolovao se u Rimu i obavljao razne dužnosti u Zagrebu i Zadru. O samostanu Blaci najprije je pisao 1992., a 1993. je s tom temom habilitirao na katoličkom Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu.²⁷ Proučavajući Zmajevu špilju kod Murvice na Braču objavio je 2000. knjigu o toj špilji,²⁸ spominjući i druge špilje na Braču koje su služile pustinjacima, kao špilju Ljubitovicu preko koje je sagrađen samostan Blaca, špilju Dračevu Luku kod Murvica i špilju kod Svete Nedjelje na otoku Hvaru.

²³ I. PROTIĆ, 1976, 11, 60, 65-66, 87-88; I. PROTIĆ, 1978, 7, 68, 179-181; I. PROTIĆ, 1991, 2-3, 120, 122, 158.

²⁴ A. ŠKOBALJ, 1986; V. BOŽIĆ, 1997, 17-21.

²⁵ A. ŠKOBALJ, 2003.

²⁶ V. BOŽIĆ, 2005, 62-65.

²⁷ J. BATELJA, 1992; J. BATELJA, 1993.

²⁸ J. BATELJA, 2000.

Sl. 15. Opis zazidanog ulaza u špilju Tounjčicu objavio je 1783. Senjanin Ivan Dominik Vukasović (preslika iz I. V. Valvasor, 1689.).

Značajan doprinos poznavanju špilja u Hrvatskoj dala je *Biblioteka "Ličke župe"* iz Gospića. Ta je biblioteka 1988. tiskala prijevod knjige karlovačkog učiteljskog nadzornika Franje Julije Frasa iz 1835. u kojoj je Fras opisao osamdesetak špilja i jama u ondašnjoj Vojnoj krajini.²⁹ Već iduće 1989. ista je biblioteka tiskala knjigu gospićkog veterinarara i planinara Ante Rukavine *Zvona ispod zvijezda*, gdje je Rukavina opisao špilju Svetinju iza crkvice sv. Marka kraj Gračaca, uređenu kao kapelica.³⁰ Ove knjige su značajne zbog toga što su tiskane u crkvenom izdanju, a između ostalog obrađuju špilje i jame.

Još jedan s liste crkvenih ljudi koji su pisali o špiljama i jamama u Hrvatskoj je *Vlade Lozić*, lektor i korektor lista *Studenci* koji izdaje Župni ured u Studencima u Dalmaciji. On je 1997. objavio članak u kojem je opisao svoj doživljaj istraživanja jame Golubinke ispod Ljunovače. U jamu su se spustila dvojica splitskih speleologa, a on je ostao uz otvor jame i razmišljao o sebi, o svom rodnom kraju i, naravno, o jami. Značaj ovog napisa je u činjenici da je objavljen u crkvenom glasilu.³¹

Vrijedno je spomenuti i bračkog župnika *Ljubomira Galova* (za župu Dol, Škrip i Ložišća), koji je 1998. priredio *Vodič - crkve otoka Brača*. Priloge za taj vodič dali si svi brački župnici. U *Vodiču* se spominju crkvice i kapelice u kojima se nalaze oltari s prikazima špilja (reljefi i slike). Prikazani su sv. Jeronim (kako živi u špilji), sv. Juraj (kako ubija zmaja izlazećeg iz špilje) i Blažena Djeвица Marija (u Lurskoj špilji). Detaljnije su opisane Zmajeva špilja kraj Murvica (s ostatcima samostanskih zidina i oltara) i špilja Lučica kraj Sumartina (s oltarom) u kojoj se svake godine održava bogoslužje.³²

Doprinos poznavanju naših špilja dao je i fra *Ilar Lukšić*, iz samostana Male braće u Dubrovniku.³³ U trećem svesku *Zbornika župe dubrovačke* fra Ilar Lukšić je opisao život sv. Ilara ili sv. Ilariona, povijesne osobe, o kojoj je prvi pisao sv. Jeronim, a koji je u ondašnjem Epidauru živio od 362. do 366. i tu spasio tamošnje stanovništvo od strašnog zmaja Boaza. Zmaj je živio u špilji Šipun i napadao stoku i ljude. Na molbu stanovnika Epidaura, sv. Ilar je zčaju naredio da izađe iz špilje, odvuкао ga u selo Mlini i tu ga na lomači spalio. Zanimljivost je u tome što je fra Ilar Lukšić poželio saznati gdje je živio (stanovao) njegov imenjак sv. Ilar dok je boravio u Epidauru. Tijekom 1999. tražio je u okolici Cavtata špilje u kojima je sv. Ilar mogao živjeti. Obišao je špilju Šipun, špilju kod zaselka Krstac i Tominu jamu u zaselku Močići. Na

²⁹ F. J. FRAS, 1988; V. BOŽIĆ, 1988, 280.

³⁰ A. RUKAVINA, 1989.

³¹ V. LOZIĆ, 1997, 46-48.

³² LJ. GALOV, 1998; V. BOŽIĆ, 2006, 84-87.

³³ I. LUKŠIĆ, 2000, 200-208.

temelju očevida zaključio je da je jedino Tomina jama imala uvjete za dulji život u njoj (lak pristup, krov nad glavom i vodu), odnosno da je sv. Ilar živio u Tominoj jami. To je u stvari mala špilja, duga svega 4-5 metara, osvijetljena danjim svjetlom u koju se silazi kao u jamu. Špilja se danas naziva i Špilja boga Mitre ili Mitrej u Močićima, jer je u antičko doba na ulazu u špilju uklesan reljef boga Mitre a u špilji se obavljao obred štovanja. Smatra se da je spaljivanje zmaja alegorijski prikaz pobjede kršćanstva nad poganstvom.

Nije na odmet spomenuti i don *Stanka Jerčića*, donedavno župnika u Selcima na Braču, a sada župnika u Jelsi na Hvaru. Kao selački župnik uspostavio je dobre odnose sa svojim župljanima, pa i s mladima, koje je podržavao u njihovim nastojanjima da svoje slobodno vrijeme provedu organizirano i korisno. Tako je 10. srpnja 2002. u Selcima bio potpisnik osnivačkog sastanka Planinarskog društva "Profunda", odnosno njegov suosnivač. Kao odgovorni urednik glasila *Bračka crkva* objavio je 2003. članak Nenada Bezmalinovića – "Galaksije" o njegovoj nesreći u Škrabićevoj jami blizu Selaca.³⁴

Vjerujemo da još ima sličnih podataka.

Literatura

- ANONIMUS, Appendini, Francesco Maria, *Hrvatski leksikografski zavod*, 1, 155, Zagreb, 1966.
- F. M. APPENDINI, *Notizie storico-critiche sulle antichità e letteratura de'Ragusei*, Ragusa, 1802, 284.
- J. BATELJA, *Svećenička pustinja Blaca u obrisima povijesnih činjenica i zrcalu svoga Pravilnika*, Zagreb, 1992.
- J. BATELJA, *Svećenička pustinja Blaca*, Habilitacijska radnja na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, Zagreb, 1993.
- J. BATELJA, *Apokalipsa u Zmajevoj špilji*, Zagreb, 2000.
- N. BEZMALINOVIĆ, Brač(u) u srcu, *Bračka crkva*, glasilo Bračkih župa, god. XXV, br.1/50, Selca, srpanj 2003, 66.
- C. F. BIANCHI, *Zara christiana*, sv. I, Zara (Zadar), 1877, 297.
- V. BOŽIĆ, Počeci špiljskog turizma u Hrvatskoj, *Deveti jugoslavenski speleološki kongres*, Zagreb, 1984, 829-820.
- V. BOŽIĆ, Najstariji slikovni prikazi hrvatskih speleoloških objekata, *Naše planine*, 5-6, Zagreb, 1985, 93-100.
- V. BOŽIĆ, Talijanova buža na otoku Pagu, *Speleolog*, god. 32/33 za 1984-1985, Zagreb, 1987, 35-42.
- V. BOŽIĆ, Novo o Albertu Fortisu kao speleologu, *Naše planine*, 11-12, Zagreb, 1988a, 280.

³⁴ N. BEZMALINOVIĆ, 2003, 66.

- V. BOŽIĆ, Julije Fras kao speleolog, *Naše planine*, 11-12, Zagreb, 1988b, 280.
- V. BOŽIĆ, O počecima organiziranog speleološkog rada, *Speleologia Croatica*, 2, Zagreb, 1991, 45-49.
- V. BOŽIĆ, Prikaz špilje Tounjčice u prošlim stoljećima, *Speleolog*, god. 38/39 za 1990-1991, Zagreb, 1992a, 39-43.
- V. BOŽIĆ, O Zelinskoj špilji 1842. godine, *Hrvatski planinar*, 9-10, Zagreb, 1992b, 221.
- V. BOŽIĆ, 900 godina prvog spomena jedne špilje u Hrvatskoj, *Velebiten*, 25, Zagreb, 1996, 30-32.
- V. BOŽIĆ, Zmajeva špilja *Speleolog*, god.42/43 za 1994-1995, Zagreb, 1997, 17-21.
- V. BOŽIĆ, Antičke legende o špilji Šipun u Cavtatu, *Zbornik sažetaka referata međunarodnog simpozija ALCADI*, Zadar, 2000, 23.
- V. BOŽIĆ, *Speleologija u Hrvatskoj*, Hrvatski planinarski savez, Zagreb, 2003, 16, 30.
- V. BOŽIĆ, Opatja špilja, *Speleolog*, god.50/51 za 2002-2003, Zagreb, 2004, 66-70.
- V. BOŽIĆ, Pustinjačka špilja Dračeva Luka, *Speleolog*, god. 52 za 2004, Zagreb, 2005, 62-65.
- V. BOŽIĆ, Kameni luk, oltari u špiljama i prikazi špilja u oltarima, *Euro City*, 2, ljeto 2006, Zagreb, 84-87.
- V. BOŽIĆ, Legende o špilji Šipun u Cavtatu, *Subterranea Croatica*, god IV, 6, Karlovac, 2006, 41-46.
- F. BULIĆ, Prinosak poznavanju starina Luburnije, *Bulletino d'archeologia e storia Dalmata*, Split, 1909, 178.
- A. CICCARELLI, *Oservazioni sull'Izola di Braza e sopra quella nobita*, Venezia, 1802, 30.
- N. CRNKOVIĆ, Novaljska župna kronika o jedinstvenom vodoopskrbnom objektu na našem tlu, *Croatica Christiana*, 15, Zagreb, 1985, 89-101.
- A. FABRIS, Novaljski "specifikum" (iz župne kronike), *Bakarska zvona*, 5, Bakar, 1976, 9.
- A. FORTIS, *Saggio d'Osservazioni sopra l'Isola di Cherso ed Osero*, Venezia, 1771.
- A. FORTIS, *Viaggio in Dalmatia*, I-II, Venezia, 1774.
- A. FORTIS, *Put po Dalmaciji*, Zagreb, 1984.
- F. J. FRAS, *Cjelovita topografija karlovačke Vojne krajine*, Gospić, 1988.
- J. GALOV, *Vodič - crkve otoka Brača*, Dekanat brački, Brač, 1998.
- L. JELIĆ, Eine interessante Grotte der dalmatinischen Inselwelt, *Illustrierte Österreichische Riviera Zeitung*, 14-15, Wien, 1904, 118.
- V. LOZIĆ, Zavičaj, jama i ja, *Studenci*, god. XII, br. 1 (23), Studenci, za Uskrs 1997, 46-48.
- I. LUKŠIĆ, Sveti Ilar (Ilarion), zaštitnik župe Mlini, *Zbornik župe dubrovačke*, 3, Dubrovnik, 2000, 200-208.
- M. MALEZ, Pećine otoka Iža i Ugljana, *Speleolog*, 1, Zagreb, 1954, 1-16.
- I. MARKOVIĆ, *Izabrane poslanice sv. Jeronima*, II, Zagreb, 1908.
- I. MESIĆ, *Podaci o pećinama*, I, Zagreb, 1945.

- S. MLINARIĆ, Razvaline od grada Zeline i tamošnja špilja, *Danica Ilirska*, 37, Zagreb, 1842, 146-147.
- M. ORBINI, *Il regno degli Slavi*, Pesaro, 1601.
- J. ORLOVIĆ, *Gazophilacium seu Latino-Illiricum onomatum aerarium*, I-II., Zagreb, 1740 (reprint 1973) 114, 136, 183, 344, 489.
- I. PROTIĆ, *Župa Blato, od IV-XX. st.*, Blato, 1976, 11, 60, 65-66, 87-88.
- I. PROTIĆ, *Župa Blato, od IV-XX. st. (2. dio)*, Blato, 1978, 7, 68, 179-181.
- I. PROTIĆ, *Župa Blato, od IV-XX. st. (3. dio)*, Blato, 1991, 2-3, 120, 122, 158.
- F. RAČKI, *Documenta Historiae Chroaticae Periodum Antoquam*, Zagreb, 1877, dokument br. 135 iz 1096, 176-177.
- S. RAZZI, *Di Raugia, gia Epidauro. La storia di Raugia*, Lucca, 1595.
- A. RUKAVINA, Crkva sv. Marka ispod Crnopca, *Zvona ispod zvijezda*, Gospić, 1989, 122-123.
- T. R. SHAW – N. ADAM, Alberto Fortis and the Istrian karst, Croatia, in 1770 and 1771, *Acta carsologica*, vol. 30, no. 1, Ljubljana, 2001, 181-212.
- T. SMIČIKLAS, Listine XII. vijeka, red. br. 101 (1116, Zadar), *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, kn. II, Zagreb, 1904, 107-108.
- K. ŠEGVIĆ, *Doživljaji svetoga Jeronima*, Društvo sv. Jeronima, Zagreb, 1918, 1-127.
- A. ŠKOBALJ, *Vjera starih Hrvata na reljefu u Zmajevoj špilji na Braču*, Duće, 1986.
- A. ŠKOBALJ, Izvori o pustinjaštvu i Zmajevoj špilji na Braču, te o prežicima kulta mjeseca, Prilog knjizi N. Cambi et. al. *Mjesec u Hrvata i Zmajeva pećina*, Split, 2003, 71-85.
- I. D. VUKASOVIĆ, *Beschreibung der Karlstädter Generalats in Königreiche Kroatien. Ungarisches Magazin*, III, Pressburg, 1783, 432-464.

PRIESTS OF CAVES IN CROATIA

Summary

Speleology is a multidisciplinary activity and people of various vocation are occupied with it, but they are mostly geologists, biologists, paleontologists as well as those who are not related to speleology by their vocation but by their hobby (pastime). Amongst those who dedicate a part of their job also to speleology are especially church workers, priests of various categories. Their contribution was especially important through passed centuries because priests were always providers of education and culture and they left behind numerous documents from which today's speleologists use the data about our caves and holes.

St. Jerome (AD 340-420) was the first man related to caves in Dalmatia (Šegvić, 1918.). Apostolic protonotaries Carlo Bianchi (1877) and Abbot Ivan Marković (1908) wrote about caves on Brač and priests from Zadar (Rački, 1877) wrote about a cave in the bay of Željina on the island of Ugljan, the Dominican brother Serafin Razzi (1595) wrote about the Šipun cave in Cavtat, Benedictine brother Mavro Orbin (1601) wrote about the Rača cave on the island of Lastovo. Pauline brother Ivan Belostenec (Orlović, 1740) wrote down the first speleological terms and Ivan Dominik Vukasović a vicar of Otočac from Senj wrote about the caves, holes and sinkholes in the Otočac area and about the Tounjčica Cave in Tounj (Vukasović 1783). The Italian priest Francesco Maria Appendini wrote about caves on the island of Lastovo and in Dubrovnik's surroundings (Appendini, 1802), Don Andrea Ciccarelli (1802) wrote about the eremite caves on the island of Brač and priest Stjepan Mlinarić (1842) wrote the first text in Croatian in the first Croatian newspapers about a little cave near Sveti Ivan Zelina.

Don Luka Jelić (1904) wrote about Strašna Pećina (Horrible Cavern) on the island of Dugi Otok and Don Frane Bulić (1909) wrote about Talijanova Buža (Italian Hole) on the island of Pag as did Antun Fabris (1976) in a Bakar church publication as well as Nikola Crnković (1985) in a Zagreb church publication. In 1943 a potholing section was established in Zagreb's Salesian monastery. Don Ivo Protić wrote about the caves on the island of Korčula many times (1976, 1978 and 1991). Vicar ante Škobalj wrote a book about Zmajeva Špilja (Dragon's Cave) on the island of Brač (1986) and a part of another book written together with some other authors (2003). Zagreb priest Juraj Batelja wrote also about Zmajeva Špilja and the cave Ljubitovica cave (the desert Blaca) (1992, 1993). Bibliotheca of Lika Parish published a translation of Julije Frasa's book (he described about 80 caves on the Military Border) in 1998 and the book 'Zvona pod zvijezdama' ('Bells Under the Stars') by Ante Rukavina (1989) who described the Svetinja cave on Velebit. In the magazine of the parish office in Studenci a text by Vlado Lozić about the cave Golubinka was published. Fra Ilar Lukšić from the monastery of the Little Brothers in Dubrovnik researched the caves looking for the one where apparently his namesake St. Ilarius lived (Lukšić, 2000). Don Stanko Jerčić as a vicar in Selci on the island of Brač, was cofounder of the mountaineer society and supported speleologists (Bezmalinović, 2003).

Keywords: cave, priests, speleology.